

[DOR: 20.1001.1.24237558.1400.6.2.3.8](https://doi.org/10.24237/558.1400.6.2.3.8)

تحلیل جامعه‌شناختی رابطه وضعیت شهروندی فرهنگی و فرهنگ شهروندی با سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی (مورد مطالعه: شهروندان استان همدان)

کریم رضادوست^۱

پویا طوافی^۲

چکیده

سبک زندگی زیست‌محیطی به سبک زندگی گفته می‌شود که با اجتناب از آسیب زدن به محیط‌زیست و جلوگیری از مشکلات زیست‌محیطی، تضمین‌کننده حد بالای سلامت محیط‌زیست باشد. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه میان دو متغیر شهروندی فرهنگی و فرهنگ شهروندی با سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی در بین شهروندان ۱۸-۷۰ سال ساکن در شهرهای ملایر، همدان و نهاوند (۵۷۴۴۷۷ نفر) انجام شده است. چارچوب نظری این پژوهش از رهیافت ترکیبی از حوزه‌ها و مبانی نظری مرتبط با نظریات جامعه‌شناسی مانند بک، هابرماس، گیدنز، تومه و کاستلز، بوردیو است. تحقیق به روش کمی و با استفاده از راهبرد پیمایش از نوع توصیفی و همبستگی و از ابزار پرسشنامه استاندارد شده (سبک زندگی زیست‌محیطی) و خود محقق ساخت (فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی) به اجرا درآمده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۶۶۰ نفر و نمونه‌ها به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای و تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. نتایج توصیفی نشان می‌دهد که شهروندان در سطح متوسط (۱۱۵/۵۰) برخوردار از سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی، در سطح متوسط از فرهنگ شهروندی (۷۰/۳۴) و متوسط روبه بالا از شهروندی فرهنگی (۳۴/۶۶) برخوردارند. نتایج آزمون همبستگی نشان از معنادار بودن رابطه بین فرهنگ شهروندی (۰/۲۶) و شهروندی فرهنگی (۰/۳۱) با سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی دارد. نتایج رگرسیونی حاکی از آن است که از بین متغیرهای مستقل ابعاد فرهنگ شهروندی (تمایل به انجام تعهدات شهروندی و آگاهی از حقوق شهروندی) و ابعاد شهروندی فرهنگی (پذیرش تنوعات فرهنگی و گرایش‌ها فرهنگی)، متغیرهای پذیرش تنوعات فرهنگی با مقدار بتای (۰/۳۹)، انجام تعهدات شهروندی (۰/۳۶)، بیش‌ترین سهم را در تبیین متغیر وابسته داشته‌اند. معادله پیش‌بینی سبک زندگی زیست‌محیطی می‌تواند ۳۰/۳ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین کند. براساس نتایج، ارتقاء و تقویت فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی به گسترش سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی در جامعه منجر می‌شود.

کلیدواژگان: توسعه پایدار، سبک زندگی زیست‌محیطی، شهروندی فرهنگی، فرهنگ شهروندی، همدان.

1. دانشیار و عضو هیأت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران (نویسنده مسئول)

rezadoost41@gmail.com

2. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی (مسایل اجتماعی ایران) دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران Tavafi8997@gmail.com

Sociological Analysis the Relationship between Cultural Citizenship Status and Citizenship Culture and Environmental Health Lifestyle (Case study: Citizens of Hamadan Province)

K. Rezadoost¹

P. Tawafi²

Abstract

Environmental lifestyle is a lifestyle that ensures a high level of environmental health by avoiding damage to the environment and preventing environmental problems. The aim of this study was to investigate the relationship between the two variables of cultural citizenship and citizenship culture with environmental health lifestyle among citizens aged 18-70 years living in Malayer, Hamedan and Nahavand (574477 people). The theoretical framework of this research is a combination of theoretical domains and foundations related to the theories of sociologists such as Beck, Habermas, Giddens, Tome and Castells, Bourdieu. The research was conducted quantitatively using a descriptive and correlational survey strategy and standardized questionnaire (environmental lifestyle) and self-made questionnaire (citizenship culture and cultural citizenship). The sample size was selected using Cochran's formula equal to 660 people and the samples were selected by simple multi-stage cluster sampling. Descriptive results show that citizens at the average level (115.50) have a healthy environmental lifestyle, at the average level have a culture of citizenship (70.34) and an upward average have cultural citizenship (34.66). The results of correlation test show that the relationship between citizenship culture (0.26) and cultural citizenship (0.31) with environmental health lifestyle is significant. Regression results indicate that among the independent variables of dimensions of citizenship culture (willingness to fulfill citizenship obligations and awareness of citizenship rights) and dimensions of cultural citizenship (acceptance of cultural diversity and cultural tendencies), variables of acceptance of cultural diversity with beta value (0.39), Fulfillment of citizenship obligations (0.36), had the largest share in explaining the dependent variable. The environmental lifestyle prediction equation can explain 30.3% of the variance of the dependent variable. According to the results, promoting and strengthening the culture of citizenship and cultural citizenship leads to the expansion of environmental health lifestyle in society.

Keywords: Cultural Citizenship, Citizenship Culture, Sustainable Development, Environmental Lifestyle, Hamedan.

---

¹. Associate Professor and Faculty Member of the Department of Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz (Corresponding Author)

rezadoost41@gmail.com

². PhD student in Sociology (Social Issues of Iran) Shahid Chamran University

Tavafi8997@gmail.com

مقدمه

امروزه مسائل زیست‌محیطی صدر خبرهای جهان قرار دارد. این امر نه تنها به پیدایش بحران‌های محیط‌زیست در ابعاد محلی و جهانی دلالت دارد، بلکه نشان‌دهنده این است که آگاهی مردم از محیط‌زیست، اهمیت و ارزش آن، افزایش پیدا کرده است. به طوری که تا بلر^۱ (۲۰۱۱) بیان می‌دارد که افراد نسبت به گذشته بیشتر در باره آثار مخرب گازهای گلخانه‌ای آگاه گشته‌اند، که این حاکی از تأثیر بسیار مؤثر این آگاهی بر شیوه مصرف افراد است (تا بلر، ۲۰۱۱: ۱-۱۷۹).

شواهد حاکی از آن است که وضعیت محیط‌زیست بحرانی و هشداردهنده است. از این رو افراد نیاز دارند که از شرایط محیط‌زیست و نقش خود در تغییرات آن، فهیمی به دست آورند یا بتوانند سبک زندگی و رفتارهای اجتماعی خود را با اصول محیط‌زیست هماهنگ کنند. از آنجا که سبک زندگی بیان‌کننده میزان و نحوه مصرف هر فرد از منابع و امکانات محیط است، به نظر می‌رسد که نوع سبک زندگی که هر فرد برمی‌گزیند می‌تواند تأثیرگذار بر رفتارهایی باشد که هر فرد در قبال محیط‌زیست از خود بروز می‌دهد (حاجی زاده میمندی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲). بخش عمده سبک زندگی هر فرد توسط ارزش‌های وی تعیین می‌شود. همچنین سبک زندگی پیوند اجتناب‌ناپذیر با رفتار دارد. رفتارهای حمایتی از محیط‌زیست و رفتارهای مصرفی می‌تواند سبک زندگی محیط‌زیستی را نیز به وجود بیاورد. از این رو سبک زندگی زیست‌محیطی^۲ به سبک زندگی گفته می‌شود که با اجتناب از آسیب زدن به محیط‌زیست و جلوگیری از مشکلات زیست‌محیطی، تضمین‌کننده حد بالای سلامت محیط‌زیست باشد (کاپرا، ۱۳۸۶: ۲۸۷).

1. Tabler

2. Environmental lifestyle

قوانین مربوط به شهرنشینی امروزه در قالب شهروند تداعی می‌شود، اما باید دانست که تنها استقرار فیزیکی در شهر معادل واژه شهروند نیست، بلکه شهروند باید در مدی ریت بهینه شهر ایفای نقش کند؛ چراکه شهروندی بستر اجتماعی مناسبی را برای فعالیت فرد مهیا می‌کند تا او بتواند همه چیز را در خدمت پیشرفت خود به سوی تعالی به دست گیرد (همتی و احمدی، ۱۳۹۳: ۱۴۱)؛ بنابراین می‌توان گفت کارکرد اصلی شهروندی، اداره جامعه مبتنی بر رعایت حقوق دیگران و تعهد به انجام وظایف به منظور حفظ نهاد هایی است که این حقوق را برقرار و پایدار نگه می‌دارند (فالكس، ۱۳۸۱: ۱۶۷). فرهنگ شهروندی نیز ناظر به مجموع‌های از ارزش‌های اجتماعی هم‌چون مساوات‌طلبی، آزادی، فردگرایی، مردم‌سالاری و مسئولیت‌پذیری مدنی شهروندان است. (همتی و احمدی، ۱۳۹۳: ۱۴۱).

امروزه بشر در سراسر کره زمین برای رسیدن به پیشرفت و توسعه اقتصادی با کمک تکنولوژی و فناوری دست به استثمار و بهره‌کشی بی‌رویه از محیط‌زیست زده است؛ و این بهره‌کشی فشار غیرقابل‌تحملی را به محیط‌زیست وارد می‌کند که نتایج آن‌هم برای انسان و هم برای خود محیط‌زیست ناخوشایند است؛ از لرز^۱ (۲۰۱۵) نیز بر این باور است که بحران در آینده به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده رفتار زیست‌محیطی به‌خش قابل‌توجهی از رفتار زیست‌محیطی را رقم می‌زند که این امر به‌واسطه نگرانی‌های زیست‌محیطی است (ازلر، ۲۰۱۵: ۱). اما با توجه به رشد سریع جمعیت و نیازهای روزافزون انسان‌ها نمی‌توان توسعه مادی را که برای محیط‌زیست زیان‌آور است، متوقف کرد، بلکه باید با پذیرش نظام خاصی از اخلاقیات و آگاهی شهروندان از حقوق اجتماعی و شهروندی به توسعه، بعد فرهنگی بخشید. به‌عبارت‌دیگر باید بر روی مسئله آگاهی شهروندان از حقوق اجتماعی، حقوق شهروندی و حقوق فرهنگی تأکید کرد چراکه امروزه ثابت شده است که بهترین

1. Enzler

جایگاه برای حفظ محیط‌زیست فکر انسان است (دابسون^۱، ۲۰۰۷؛ به نقل از علیزاده اقدم و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۶).

فرهنگ عامل اصلی و به معنای موتور توسعه پایدار^۲ و حفاظت از محیط‌زیست است. بهبود محیط‌زیست زمانی حاصل خواهد شد که محیط طبیعی و فرهنگی انسان باهم مرتبط باشند. لازمه تحقق چنین هدفی، وجود اخلاق زیست‌محیطی، فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی در تمامی اقشار یک جامعه در یک کشور است. اخلاق زیست‌محیطی رفتار ایدئال بشر نسبت به محیط زندگی خود اعم از محیط طبیعی، محیط اجتماعی و فرهنگی است (اژدری، ۱۳۸۲: ۲۷-۲۸). مجموعه رفتارهای ضابطه‌مند در بستر فرهنگ موجب جهت‌دهی در ابعاد مختلف زندگی خواهد بود. متأسفانه غالب جمعیت کشور در زمینه فرهنگ زیست‌محیطی و سبک زندگی وابسته به آن با چالش‌های متناهی روبروست و وسعت دامنه، مقیاس و پیچیدگی آن بی‌سابقه است. فشار آلودگی‌های زیست‌محیطی در مرز بحرانی است و هنوز جامعه فرهنگی کشور در سطوح ادراک مفاهیم، روش‌شناسی‌های نوین و غیره تاکنون نتوانسته است آن‌طور که باید و شاید به صورت فرهنگ زیست‌محیطی و کاربردی به‌عنوان یک شهروند در کشور جایگاهی پیدا نماید.

با توجه به اینکه مدیریت محیط‌زیست و مشارکت شهروندان جهت حفظ محیط‌زیست بدون داشتن آگاهی از حقوق شهروندی و تمایل به انجام تعهدات خود در قبال جامعه و محیط‌زیست و هم‌چنین پذیرش تفاوت‌های فرهنگی و آگاهی از گرایش‌ها و ارزش‌های فرهنگی شهروندان دیگر امکان‌پذیر نیست، لذا شهروندان ابتدا باید نسبت به این مسائل آگاهی داشته باشند تا بتوانند در مدیریت و حفظ محیط‌زیست توسعه پایدار مشارکت فعال

1. Dabson

2. Sustainable development

داشته باشند. (جنویو^۱، ۲۰۰۶: ۵۵۲).

این پژوهش به مطالعه و تحلیل جامعه‌شناختی از مفهوم شهروندی فرهنگی، فرهنگ شهروندی و سبک زندگی زیست‌محیطی در سه شهر ملایر، نهاوند و همدان واقع در استان همدان می‌پردازد. با توجه به اینکه، جامعه مورد مطالعه دارای تنوع فرهنگی و قومی است و از گروه‌های قومی همچون (لر، کرد، فارس، ترک) برخوردار است و از آنجا که در ایران، تجدد و مدرنیته عمدتاً در قالب شهر و شهرنشینی فهمیده می‌شود در طول بیش از نیم قرن تمام تلاش‌ها به کار گرفته شد که بافت‌های عشایری و روستایی به سود بافت‌های شهری ویران شوند، همدان نیز شهری است که جمعیت روستایی آن با سرعتی پیش‌بینی نشده، به جمعیت شهری تبدیل شدند. این اتفاق پیچیدگی‌ها و موانع رشد و حفظ محیط‌زیست، فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی را چند برابر کرده است؛ به عنوان نمونه مستندات نشان می‌دهد دفع نخاله‌های ساختمانی و زباله‌های پلاستیکی و... در حاشیه جاده‌های منتهی به استان همدان به یک امر عادی تبدیل شده به نحوی که منظره‌ای ناخوشایند و تصویر بسیار زشتی از ریختن زباله در حاشیه جاده ورودی‌های شهر را در ذهن ره‌گذر مجسم می‌کند. در این بین افزایش روز افزون زباله‌های پلاستیکی و در عین حال رها سازی آن‌ها در محیط زیست از معضلاتی است که استان همدان با آن مواجه است. زیرا از سویی روستاییانی که تا چندی پیش در روستا زندگی می‌کردند، امروز به دلیل تغییر زیستگاه‌شان خود را شهری می‌دانند و از سوی دیگر سازوکار زندگی شهری در مفهوم اخص کلامه به آنان آموخته نشده است. تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به سؤالات ذیل است:

۱- میزان برخورداری شهروندان در سه شهر ملایر، نهاوند و همدان از شاخص فرهنگ شهروندی، شهروندی فرهنگی و سبک زندگی سلامت زیست محیطی چقدر است؟

۲- هر یک از ابعاد فرهنگ شهروندی (آگاهی از حقوق شهروندی، مدنی، اجتماعی، فرهنگی) و تمایل به انجام تعهدات شهروندی) و شهروندی فرهنگی (پذیرش تنوعات فرهنگی و گرایش‌های فرهنگی مختلف) چه سهمی در تعیین میزان سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی در بین شهروندان دارند؟

ادبیات تحقیق

جدول ۱: پیشینه پژوهش داخلی و خارجی

محققین	نام پژوهش	نوع پژوهش	نتایج
دسترس و خواجه نوری (۱۳۹۸)	بررسی رابطه بین سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر شیراز	کمی با استفاده از راهبرد پیمایش	نتایج نشان می‌دهد که سبک‌های زندگی که بیشترین تاثیر را بر رفتار زیست‌محیطی داشته‌اند سبک زندگی مذهبی، سبک زندگی سلامت محور، سبک زندگی ورزشی، سبک زندگی تفریحی فراغتی و سبک زندگی مبادی آداب با رابطه‌ی مثبت و قوی و سبک زندگی فست فودی (مدرن) و سبک زندگی اینترنتی با رابطه‌ی منفی و قوی بوده‌اند.
حاجی زاده میمندی و فلک‌الدین (۱۳۹۶)	بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه (مورد مطالعه: شهروندان شهر خرم‌آباد)	کمی با استفاده از راهبرد پیمایش	یافته‌ها حاکی از آن است که بین متغیرهای سن، درآمد، آگاهی زیست‌محیطی، سبک زندگی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی، سرمایه فرهنگی و قانون‌گرایی با رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه رابطه معناداری وجود دارد. نتایج رگرسیون بیانگر آن است که از میان ابعاد پنج‌گانه سبک زندگی بعد سلامت محیطی و بعد سلامت اجتماعی و از ابعاد سه‌گانه قانون‌گرایی، بعد شناختی قانون‌گرایی در مجموع توانسته‌اند ۴۵/۷ درصد از واریانس رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه را تبیین کنند.
علیزاده اقدم و همکاران (۱۳۹۵)	مطالعه جامعه‌شناختی میزان آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی و	کمی با استفاده از راهبرد پیمایش از نوع	یافته‌های آماری حاکی از رابطه معنادار میان آگاهی از حقوق شهروندی و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی است.

محققین	نام پژوهش	نوع پژوهش	نتایج
	تأثیر آن بر سبک زندگی سلامت زیست محیطی (مورد مطالعه شهروندان تبریز)	توصیفی و همبستگی	
همتی و شبیری (۱۳۹۴)	تحلیلی بر مؤلفه‌های ارتقای فرهنگ محیط‌زیستی مطالعه موردی: شهروندان شهر شیراز	کمی با استفاده از راهبرد پیمایش	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که فرهنگ محیط‌زیستی با متغیرهای امکانات و خدمات ارائه‌شده، احساس کارآمدی و آموزش محیط‌زیستی رابطه‌های مثبت و معنادار دارد و با متغیرهای دانش محیط‌زیستی و هنجار اجتماعی دارای رابطه‌ای غیر معنادار است.
کوهی و احمدی (۱۳۹۴)	مطالعه جامعه‌شناختی ارتباط بین دین‌داری و سبک زندگی زیست محیطی (مورد مطالعه زنان مردان متأهل شهر سنندج)	کمی با استفاده از راهبرد پیمایش از نوع توصیفی و همبستگی	نتایج نشان داده است که میانگین سبک زندگی زیست محیطی در بین جامعه آماری در حد متوسط به بالا بوده است. همچنین نتایج رگرسیون (گام به گام) نیز نشان داده است که از میان ابعاد سه گانه دین‌داری، بعد مناسکی و بعد تجربی وارد مدل نهایی شده‌اند و ملی بعد پیا مدی از مدل خارج شده است. در مجموع هر دو بعد تجربی و مناسکی توانسته‌اند ۰/۱۶ درصد از واریانس متغیر سبک زندگی زیست محیطی را تبیین کنند.
هنرور (۱۳۹۰)	بررسی میزان آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی و تأثیر آن بر سبک زندگی سلامت زیست محیطی شهروندان تبریز	کمی با استفاده از راهبرد پیمایش از نوع توصیفی و همبستگی	نتایج نشان می‌دهد که آگاهی از حقوق شهروندی، حقوق فرهنگی، اجتماعی و مدنی با سبک زندگی سلامت زیست محیطی رابطه دارد؛ اما بین حقوق جنسیتی و سبک زندگی سلامت زیست محیطی رابطه معناداری وجود نداشته است. با افزایش آگاهی از حقوق مدنی و فرهنگی میزان سبک زندگی سلامت زیست محیطی افزایش پیدا می‌کند و با کاهش حقوق اجتماعی، میزان سبک زندگی سلامت زیست محیطی کاهش می‌یابد.
مس	روش‌های نگرشی	روش‌های	مطالعه نشان می‌دهد که یک سبک شهروندی فرهنگی در

محققین	نام پژوهش	نوع پژوهش	نتایج
ویریشویل (۲۰۱۹)	سبک‌های نمایندگی شهروندی در گرجستان	ترکیبی	بین دانشجویان گرجی غالب است. بهترین میزان آن با سطح شناسایی ملی و به دنبال آن میهن پرستی، ملی‌گرایی، نگرش‌های درون‌گرویی و ارتدوکسی مذهبی پیش‌بینی می‌شود. داده‌ها همچنین نقش‌های متضاد ملی‌گرایی و میهن پرستی را در سبک‌های شهروندی قومی و مدنی نشان می‌دهد. در این مقاله استدلال می‌شود که یک شیوه نمایندگی شهروندی فرهنگی می‌تواند راه‌حل سازش در قومیت‌ها و دوگانگی شهروندی مدنی باشد و برای جوامعی که تحولات قومی-ملی‌گرایی دارند، مناسب‌تر باشد.
مانوئل اوتاوایانو و همکارانش (۲۰۱۹)	توانمندسازی شهروندان از طریق سنجش ادراکی داده‌های زیست محیطی و بهداشت شهری به دنبال یک رویکرد علمی مشارکتی شهروندان	روش کمی و جمع‌آوری داده از طریق راهبرد پیمایش	رشد جمعیت شهری به همراه غلظت بالای آلودگی هوا، تأثیرات مهمی بر سلامتی شهروندان مورد بررسی آنها دارد و خطرات جدی در ایجاد و تکامل بیماری‌های مزمن مختلف ایجاد می‌کند. در این مقاله طراحی و توسعه یک برنامه کاربردی مبتنی بر علم شهروند مشارکتی و مدل اکوسیستم داده‌ها ارائه شده است. این تحولات ضروری و از نظر علمی برای جمع‌آوری و پردازش سنجش ادراکی از داده‌های شهری، زیست محیطی و بهداشتی طراحی شده است. این رویکرد جمع‌آوری داده‌ها به شهروندان امکان می‌دهد داده‌های مرتبط با محیط و بهداشت را از طریق دستگاه‌های تلفن همراه جمع‌آوری و تولید کنند. مجموع داده‌های شهروندان به طور مداوم حجم داده‌های حاصل از سنسورها و منابع شهری را در نقاط جغرافیایی غنی می‌کند و افزایش می‌دهد. این داده‌های تولید شده علمی، همراه با داده‌های سنسورها و منابع شهری،

محققین	نام پژوهش	نوع پژوهش	نتایج
			راه‌حل‌های تحلیلی و ویژه تحلیلی را برای توانمندسازی شهروندان با توصیه‌های شهری، زیست محیطی و بهداشتی و در عین حال اجرای سیاست‌های جدید داده محور امکان پذیر می‌سازند. اگر چه ارتباط شهروندان برای زندگی با مشکلات بزرگ مانند تغییر اوضاع، آلودگی یا بهداشت عمومی برای شهروندان دشوار است، اکوسیستم توسعه یافته ابزارهای لازم را برای فعال کردن سبک زندگی سالم‌تر، بهبود کیفیت زندگی و مشارکت در جهت یک محیط محلی با ثبات‌تر فراهم می‌آورد.
کنس جرو و همکاران (۲۰۱۵)	اقدامات نوع دوستانه زیست محیطی و رفتار زیست محیطی در پنج کشور جهان	روش کمی و مقایسه‌ای	در این تحقیق اقدامات نوع دوستانه زیست محیطی و رفتارهای زیست محیطی در میان ۸۴۷۷ نفر از دانشجویان پنج کشور کانادا، آلمان، اسرائیل، کره جنوبی و آمریکا مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داده است که اگر چه این کشورها از بعضی جهات متفاوت هستند (میزان جمعیت، تحصیلات، پدیدایی هنجارهای جهانی)، اما جمعیت دانشجویان آنها از این نظر نسبتاً شبیه هم هستند. همچنین تفاوت معناداری بین دانشجویان در رفتارهای نوع دوستانه زیست محیطی و نگرش‌های زیست محیطی آنها وجود دارد.
ازلر (۲۰۱۵)	در نظر گرفتن بحران در آینده به عنوان پیش‌بینی کننده رفتار زیست محیطی (مدارک و شواهد از یک مطالعه جمعیتی)	روش کمی با استفاده از راهبرد پیمایش	بحران در آینده به عنوان پیش‌بینی کننده رفتار زیست محیطی بخش قابل توجهی از رفتار زیست محیطی را رقم می‌زند که این امر به واسطه نگرانی‌های زیست محیطی است.
تابلر (۲۰۱۱)	رفتار مصرف کنندگان	کمی و ابا	نتایج حاکی از آن است که افراد نسبت به گذشته بیشتر

محققین	نام پژوهش	نوع پژوهش	نتایج
	سبز	استفاده از راهبرد پیمایش	در باره آثار مخرب گاز های گلخانه‌ای آگاه گشته‌اند. نتایج حاکی از تأثیر بسیار مؤثر این آگاهی بر شیوه مصرف افراد است.
اسپارگان و استریور (۲۰۱۰)	شهروندان مصرف‌کننده به‌مثابه عوامل تغییر در جهانی شدن: مطالعه موردی مصرف پایدار	کمی و با استفاده از راهبرد پیمایش	در روند تغییرات جهانی شدن محیط‌زیست، با تحلیل نقشی که افراد می‌توانند اتخاذ کنند سه نوع تعهد را می‌توان برای افراد مشاهده کرد: ۱- به‌عنوان شهروندان حافظ محیط‌زیست، ۲- به‌عنوان مصرف‌کنندگان سیاسی، ۳- به‌عنوان عوامل فردی و اخلاقی. در این مقاله محققان برای بررسی نقش شهروند مصرف‌کننده به‌عنوان موجد تغییر در محیط‌زیست، شیوه مصرف را به‌عنوان واحد اساسی تحلیل خود بکار می‌برند و نقش تکنولوژی را به‌عنوان عامل ایجاد زیرساخت‌های صنعتی در روند جهانی مصرف مورد تحلیل قرار داده‌اند. در بررسی روند مصرف سبز، روابط بین افراد و سیاره زمین را مورد مطالعه قرار می‌دهند. در نهایت نویسندگان نتیجه می‌گیرند که در اولین قدم شهروندان حامی حفظ محیط‌زیست در بال‌رو راه‌ها و شیوه‌هایی هستند که هر شهروند به‌عنوان مصرف‌کننده متوجه پیامدهای مصرف برای منطقه و محل خود است. به شکل مشابه زمانی که مصرف‌کننده سیاسی در بستر جهانی شدن بازارها و تشکیل بازارهای مختلف قرار می‌گیرد بحث در مورد تعهدات و پتانسیل‌های قدرت مصرف‌کننده و کنترل او بر مصرف آغاز می‌شود.

بررسی تحقیقات انجام گرفته در این زمینه نشان می‌دهد که پژوهشی که به‌طور کامل مشابه تحقیق حاضر انجام شده باشد وجود ندارد، عوامل مختلفی (دین‌داری، آگاهی شهروندی، سرمایه اجتماعی و...) در رابطه با سبک زندگی زیست‌محیطی مورد تحلیل و

سنجش قرار گرفته است ولی هیچ‌یک به بررسی رابطه میان فرهنگ شهروندی، شهروندی فرهنگی با سبک زندگی زیست‌محیطی نپرداخته‌اند. در پژوهش حاضر تلاش شده ضمن ارائه تعریفی گسترده‌تر و جامع‌تر و همچنین سنجش میزان پایداری شهروندان به فرهنگ شهروندی، شهروندی فرهنگی و هر یک از مؤلفه‌های آن‌ها و تعیین میزان بر خور داری آن‌ها از سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی، به بررسی رابطه دو متغیر (فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی) با سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی مورد توجه قرار گرفته است.

چارچوب نظری پژوهش

مفهوم سبک زندگی اولین بار در سال ۱۹۲۹ توسط آلفرد آدلر^۱، روان‌شناس اجتماعی، مطرح شد و پس از یک دوره افول، مجدداً از سال ۱۹۶۱ مورد اقبال اندیشمندان به‌خصوص جامعه‌شناسان قرار گرفت. دانش جامعه‌شناسی از دهه هفتاد تاکنون، مسائل محیط‌زیست را در کانون تحقیقات خود قرار داده و می‌کوشد با تبیین علل و فرآیندهای حاکم بر شکل‌گیری آن‌ها و نشان دادن پیامدهای بسیار خطرناک آن‌ها برای حیات اجتماعی انسان‌ها، به تحلیل رابطه مستمر میان جامعه و محیط‌زیست بپردازد. در میان همه جامعه‌شناسان جایگاه پیر بوردیو^۲ و نگاه او بر اساس منطق دیالکتیک ساختار و کنش در این زمینه خاص و ویژه است. بحث کلی بوردیو بر این اساس استوار است که فضای موقعیت‌های اجتماعی به‌واسطه کنش افراد به فضای کنش تبدیل می‌شود. منش محل تلاقی موقعیت و کنش بر اساس فهم فرد از جهان را نشان می‌دهد. به این ترتیب مصرف که بر اساس منش و ذائقه افراد رخ می‌دهد، منجر به سبک‌های زندگی متفاوت می‌شود. این ذائقه است که دائماً ضرورت‌ها را به اولویت‌ها تبدیل می‌کند. سبک زندگی تعیین می‌کند کنشگران چگونه زندگی کنند و چه چیز را ارجح و چه چیز را زیبا بشمارند. بر این اساس

1. Adler
2. Bourdieu

چون آنچه خرید و مصرف می‌کنیم، بر میزان و شیوه به آسیب به محیط‌زیست مؤثر است لذا انتخابی که کمترین مخاطرات را برای جامعه در پی دارد به‌نوعی به انتخاب فرهنگی تبدیل می‌شود. از همین رو است که جامعه‌شناسان معتقدند فرهنگ مصرف‌کننده بیش از آن‌که از جایگاه اقتصادی او تأثیر بپذیرد، تحت تأثیر سرمایه فرهنگی اوست و بنابراین ارتقا سرمایه فرهنگی بوم‌شناختی افراد قطعاً سبک زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. افراد سبک زندگی‌شان را خودشان تعیین می‌کنند، اما در انتخاب آن تحت تأثیر ساختار فرهنگی جامعه هم هستند. از این رو اگر افراد در تغییر سبک زندگی تلاش و به سمت رسیدن به پایداری حرکت کنند بدین صورت عادت‌واره حفظ محیط‌زیست که در ارتباطی متقابل با ساختار اجتماعی قرار می‌گیرد متعاقب سیستم اجتماعی، کنش‌های مردم را به سمت کنش‌های هدف‌دار به‌منظور حفظ ساختار طبیعت جهت می‌دهد.

چارچوب نظری این پژوهش از رهیافت ترکیبی از حوزه‌ها و مبانی نظری مرتبط با نظریات جامعه‌شناسانی مانند بک^۱، هابرماس^۲، تومه^۳ و کاستلز که به رابطه آگاهی از حقوق و تعهدات شهروندی (فرهنگ شهروندی) و شهروندی فرهنگی و حفظ محیط‌زیست و سبک زندگی زیست‌محیطی پرداخته‌اند، است.

الریش بک با طرح فرضیه جامعه‌مخاطره‌آمیز، جهان غرب کنونی را جامعه‌ای توصیف می‌کند که در آن اشتغال خاطر مردم و عرصه سیاست از بابت توزیع شرها (از قبیل مخاطرات زیست‌محیطی و...) بیش از مشغله فکری آنان به خیرها (مثلاً درآمد، شغل و...) است. به‌زعم وی چیزی که ما در عرصه حاضر شاهد آن هستیم، ظهور جامعه جدیدی است که در آن مخاطره-آگاهی، مخاطره-گریزی جزوی و ویژگی‌های اصلی‌اش شده است

1. Beck
2. Haber Mas
3. Tume

(ساتن، ۱۳۹۳: ۱۴۴ به نقل از علیزاده اقدم و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۵). جان کلام نظریه بک این است که زیان و هزینه‌های تجدید رفته‌رفته دارند بر فواید آن پیدایشی می‌گیرد، یا به عبارت بهتر به خطر افتادن بشر به دست خودش و ویران کردن طبیعت دارد به موتور محرکه تاریخ بدل می‌شود. بک معتقد است آن چیزی که در تحلیل مخاطرات بیش‌ترین اهمیت را دارد، دانش و آگاهی از حقوق شهروندی شهروندان و اشاعه و انتقال این آگاهی است. چون این آگاهی است که در شناسایی مخاطرات و مطلع کردن مردم از آن‌ها و در تعریف شکل و محتوای مخاطره بکار می‌آید. از نظر بک دانش و آگاهی اشاعه و انتقال این ریسک‌ها مهم هستند. اصل احتیاط جنبه مهمی از رابطه میان نظریه اجتهامی و ریسک‌های زیست‌محیطی را تشکیل می‌دهد. این اصل در سال‌های اخیر به نظرات ارزیابی ریسک و مدیریت، وارد شده است و بر این محور می‌چرخد که در شرایط عدم تعیین، عقلانیت حکم می‌کند محتاط باشیم و به اعمال خطرآفرین دست‌نزنیم و حقوق شهروندی خود و دیگران را ضایع نکنیم، این اصل بر آن است تا بستر را از شکل‌های جبران‌نشده دخالت در محیط‌زیست منع نماید (بری^۱، ۱۳۸۱: ۲۱۶). نظریه بک می‌تواند به تبیین رابطه فرهنگ شهروندی و مؤلفه‌های (آگاهی و دانش از حقوق شهروندی و انجام تعهدات) و همچنین سبک زندگی زیست‌محیطی پردازد.

همچنین هابرماس در این خصوص معتقد است که رابطه ما انسان‌ها با زیست‌بوم خود، رابطه ابزاری، فنی و حساب‌گرایانه است که همیشه در این رابطه به دنبال بهره‌کشی بهتر از محیط‌زیست هستیم. البته هابرماس متذکر می‌شود که این رابطه ابزاری از طریق سیستم‌های حامی نظام سرمایه‌داری بر محیط‌زیست تحمیل می‌شود. هابرماس معتقد است که شهروندان دیگر و همچنین بعد از ما نیز سهمی از این محیط‌زیست و منابع آن دارند، لذا

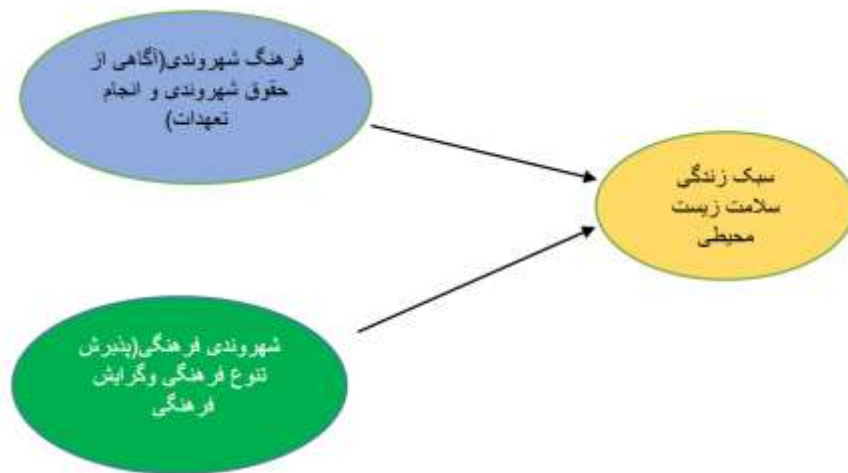
برای حل این مشکل (رابطه ابزاری) پیدایی سیاست‌های زیست‌محیطی را (هم‌چون سبک زندگی زیست‌محیطی، جنبش‌های زیست‌محیطی) که بیانگر توجه به مراقبت و حمایت از محیط‌زیست طبیعی است را مهم می‌داند. چرا که جنبش‌های زیست‌محیطی همراه سایر جنبش‌های اجتماعی دیگر عزم آن را دارند که نظم نهادی و اخلاقی موجود را به مبارزه بطلبند، چرا که این مبارزه منجر به توسعه حوزه عمومی در سطوح عمودی و افقی در جامعه خواهد شد؛ و این خود مسیری است که به ایجاد جامعه مدنی منجر می‌شود. در جامعه مدنی امکان گفتگوی آزاد و خردمندانه و به‌دوراز سلطه اقتصادی و اجتماعی وجود دارد؛ و همه شهروندان از حقوق شهروندی کامل برخوردار می‌باشند. در این جامعه افراد تمام مسئولیت کارهای خود را بر عهده می‌گیرند؛ و این امر منجر می‌شود که افراد در مقابل تهدیدهای زیست‌محیطی مسئول بوده و چه در زندگی فردی و چه اجتماعی در حفظ و نگهداری آن فعالانه وارد کنش‌های بخش‌شوند (بری، ۱۳۸۰: ۱۱۹ به نقل از علیزاده اقدم و همکاران، ۱۳۹۵).

کاستلز^۱ مفهوم عدالت زیست‌محیطی را مطرح می‌کند و معتقد است اجتماعات فقیر و اقلیت‌های قومی علیه تبعیض‌های زیست‌محیطی بسیج شده‌اند، زیرا آن‌ها بیش از دیگران در معرض انواع آلودگی‌ها قرار دارند. گروه‌های زنان نشان داده‌اند که اداره زندگی روزمره بیشتر با آنان است، اما بیشتر در معرض پیامدهای ناخوشایند آلودگی، نزول کیفیت تأسیسات عمومی و توسعه افسارگسیخته قرار دارند؛ که در مقایسه با مردان از امتیازات و حقوق کمتری برخوردارند. کاستلز معتقد است عدالت زیست‌محیطی، به‌عنوان مفهومی فراگیر که مؤید ارزش بهره‌مندی از حیات در تمتی صورت آن است، در برابر منابع قدرت، ثروت، تکنولوژی قرار گرفته و تدریجاً اذهان و سیاست‌ها را تسخیر می‌کند. بدین سان

---

1. Castells

نهضت زیست‌محیطی وارد مرحله تازه‌ای می‌شود. کاستلز بیان می‌کند که هر چه قدر بیشتر بدانیم و بیشتر از حقوق و گرایش‌های فرهنگی خود و دیگران آگاهی داشته باشیم بهتر می‌توانیم امکانات تکنولوژی و محیط طبیعی خود را درک کنیم (کاستلز، ۱۳۸۰: ۱۶۵). به نقل از عزیزاده اقدم و هم‌کاران، (۱۳۹۵). نظریه کاستلز را نیز می‌توان برای تبیین رابطه شهروندی فرهنگی (پذیرش تنوعات فرهنگی و گرایشات فرهنگی) و سبک زندگی زیست‌محیطی استفاده قرار می‌گیرد.

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های اصلی

- (۱) به نظر می‌رسد بین میزان برخورداری شهروندان از فرهنگ شهروندی و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی رابطه وجود دارد.
- (۲) به نظر می‌رسد بین میزان شهروندی فرهنگی شهروندان و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی رابطه وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی

- ۱- به نظر می‌رسد بین آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی خود و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی رابطه وجود دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد بین تمایل شهروندان به انجام تعهدات خود در قبال سایر شهروندان و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی رابطه وجود دارد.
- ۳- به نظر می‌رسد بین میزان پذیرش تنوع فرهنگی پاسخگویان و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی آن‌ها رابطه وجود دارد.
- ۴- به نظر می‌رسد بین گرایش‌های فرهنگی شهروندان و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی آن‌ها رابطه وجود دارد.
- ۵- به نظر می‌رسد میزان میانگین سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی در بین شهرهای مختلف استان همدان (همدان، نهاوند و ملایر) متفاوت است.

روش‌شناسی

در این تحقیق، از روش کمی و با استفاده از راهبرد پیمایش از نوع کاربردی، توصیفی و همبستگی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شهروندان ۱۸ تا ۷۰ ساله ساکن در سه شهر استان همدان (ملایر، نهاوند و همدان) بوده است؛ طبق سرشماری نفوس و مسکن (۱۳۹۵)، تعداد کل افراد جامعه مورد مطالعه ۵۷۴۴۷۷ نفر بوده و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران کمی با توجه به واریانس که از طریق پیش‌آزمون به دست آمده است، برابر با ۶۶۰ نفر انتخاب شدند. در این پژوهش از روش‌های نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای (برای پیدا کردن خیابان‌های اصلی و کوچه‌ها - حوزه‌ها و بلوک‌ها) و در نهایت، بر اساس نمونه‌گیری تصادفی، افراد نمونه انتخاب و از آن‌ها نظرسنجی به عمل خواهد آمد. با توجه به تعداد نمونه و جمعیت مناطق شهری به صورت تصادفی تعدادی از افراد به عنوان جمعیت

نمونه از محلات مختلف از هر سه شهر انتخاب گردید. برای گردآوری داده‌ها برای متغیر وابسته سبک زندگی سلامت زیست محیطی از پرسشنامه (EAI)^۱ میلفونت و دوکیت^۲ و برای متغیرهای مستقل از پرسشنامه‌ای خود محقق ساخته استفاده شده است. سنجش سؤالات پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت (۵ قسمتی از ۱-۵) بوده است و مرکب از ۷۴ سؤال که پاسخگویان به صورت بی‌نام اقدام به پر کردن آن کرده‌اند. در این تحقیق پس از تکمیل پرسشنامه در یک نمونه ۳۵ نفری اقدام به احتساب ضریب آلفای کرونباخ مقیاس پرسشنامه گردیده است و گویه‌های نامناسب حذف و مجدداً محاسبه صورت گرفته است. یافته‌های پاسخگویان بر اساس آمار توصیفی و استنباطی و با به کارگیری از نرم‌افزار SPSS۲۲ و با استفاده از آماره‌هایی چون: رگرسیون، ضریب پیرسون، آزمون تحلیل واریانس یک طرفه (F) و تحلیل مسیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. همچنین قبل از فرایند تحلیل استنباطی وضعیت نرمال بودن متغیرهای اصلی تحقیق به وسیله آزمون کلموگروف - اسمیرنف (k-S) بررسی شده است.

حجم نمونه این پژوهش با استفاده از فرمول کوکران کمی و با احتساب واریانس در سطح دقت ۰/۵، سطح اطمینان ۰/۹۵ و واریانس ۰/۶۶ به تعداد ۶۶۰ نفر محاسبه گردیده است.

$$n = \frac{Nt^2 \cdot S^2}{Nd^2 + t^2 s^2} = \frac{574477 \times (3.841) \times (0.43)}{574477 \times (0.0025) + (3.841) \times (0.43)} = 660$$

میزان آلفای کرونباخ هر یک از متغیرهای تحقیق نیز عبارت است از: سبک زندگی سلامت زیست محیطی برابر با ۰/۷۶، فرهنگ شهروندی برابر با ۰/۷۹ و شهروندی فرهنگی

1. Environmental Attitude Inventory
2. Milfont & Duckitt

برابر با ۰/۷۰ ارزیابی شده است؛ که بیانگر مقدار مطلوب پایداری و ثبات درونی پرس‌شنامه است.

تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

سبک سلامت زیست‌محیطی

سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی دربرگیرنده عوامل و فاکتورهایی است که به‌طور بالقوه بر روی سلامت محیط و انسان‌ها تأثیرگذار است و آن دربرگیرنده یک‌سری موضوع با دامنه وسیع از قبیل سبک زندگی، سیاست کنترل جمعیت برای حفظ محیط‌زیست، کیفیت هوا، تغییرات آب و هوا، سلامتی آب، فاجعه‌های طبیعی و... است (نواک و همکاران^۱، ۲۰۰۹: ۳۴۶). ابعاد سنجش سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی در این مقاله عبارت‌اند از کنترل رشد جمعیت (۱۰ گویه)، رفتار حفاظت شخصی (۸ گویه)، تسلط بر محیط‌زیست (۸ گویه)، تغییر و تحول محیط‌زیست (۴ گویه)، تهدیدهای زیست‌محیطی (۵ گویه)، استفاده انسان از محیط‌زیست (۵ گویه) گرفته‌شده است که شامل ۴۰ گویه و در مقیاس طیف لیکرت در دامنه ۱-۵ مورد اندازه‌گیری و سنجش قرار گرفته است (علیزاده اقدام و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۶).

فرهنگ شهروندی

فرهنگ شهروندی مجموعه‌ای از ارزش‌ها، نگرش‌ها، باورها، رفتارها و قواعد مشترک بنیادینی است که احساسات تعلق به جامعه را در فرد به وجود آورده و احترام به میراث مشترک و به رسمیت شناسی حقوق و وظایف شهروندی را در فرد ایجاد می‌کند (همتی و احمدی، ۱۳۹۳: ۱۶۲). در این پژوهش فرهنگ شهروندی بر اساس دو مؤلفه آگاهی از حقوق شهروندی (۱۷ گویه) و تمایل به انجام تعهدات شهروندی (۶ گویه) مورد سنجش

قرار گرفته است. آگاهی از حقوق شهروندی: حقوق شهروندی عبارت است از حقوقی که قانون‌گذار برای اتباع کشور به رسمیت شناخته و خود آن را در متن اجتماع و در ارتباط با مصالح عمومی جامعه و حاکمیت سیاسی دولت به حاکمیت می‌شناسد. به عبارت بهتر حقوقی است که فرد در زندگی اجتماعی‌اش دارا است و آن را در متن اجتماع و در ارتباط با سرنوشت جامعه و افراد دیگر اعمال می‌کند (اصغری، ۱۳۹۰؛ به نقل از علیزاده اقدم و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۷). در این پژوهش حقوق شهروندی در سه سطح حقوق شهروندی مدنی، حقوق اجتماعی و حقوق فرهنگی مورد مطالعه قرار گرفته است.

شهروندی فرهنگی

شهروندی فرهنگی مفهومی است که بر تفاوت‌های فرهنگی و غنیمت شمردن این تفاوت‌ها تأکید می‌نماید ضمن این که به هنجارهای برتر ملی نیز احترام گذاشته می‌شود. از این منظر، تفاوت‌ها به عنوان یک فرصت تلقی می‌شوند نه به عنوان تهدید. شهروند فرهنگی بر نقش تضاد و تعارض در شکل‌گیری فرهنگ جدید و اشکال سیاسی جدید تأکید دارد (قلتاش، ۱۳۹۱: ۵۷). برای سنجش بهتر مفهوم شهروندی فرهنگی آن به دو بخش پذیرش تنوعات فرهنگی (۶ گویه) و میزان گرایش‌های فرهنگی (۵ گویه) تقسیم شده است.

جدول ۲: آلفای کرونباخ و گزارش تحلیل عاملی (اعتبار سازه‌ای) متغیرها

متغیرها	تعداد گویه‌ها	مقدار آلفا	KMO	بارتلت	احتمال معناداری
تهدید زیست‌محیطی	۵	۰/۷۲	-	-	-
تغییر و تحول زیست‌محیطی	۴	۰/۶۹	-	-	-
رفتار حفاظت شخصی	۸	۰/۸۰	-	-	-
تسلط بر محیط زیست	۸	۰/۸۱	-	-	-
استفاده از محیط زیست	۵	۰/۷۰	-	-	-

-	-	-	۰/۸۶	۱۰	حمایت از سیاست‌های کنترل جمعیت
۰/۰۰۰	۷۷۲۶/۸۲	۰/۷۱۹	۰/۷۶	۴۰	سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی
-	-	-	۰/۸۶	۱۷	آگاهی از حقوق شهروندی
-	-	-	۰/۷۳	۶	تمایل به انجام تعهدات شهروندی
۰/۰۰۰	۳۹۵۰/۲۲	۰/۷۲۶	۰/۷۹	۲۳	فرهنگ شهروندی
-	-	-	۰/۷۱	۶	پذیرش تنوع فرهنگی
-	-	-	۰/۶۹	۵	گرایش‌های فرهنگی
۰/۰۰۰	۵۸۲/۱۴۶	۰/۵۹۰	۰/۷۰	۱۱	شهروندی فرهنگی

میزان آلفای کرونباخ هر یک از متغیرهای تحقیق در جدول ۲ بیان شده است که بیانگر مقدار مطلوب پایایی و ثبات درونی پرسشنامه است. به دلیل استفاده از سازه‌های شهروندی فرهنگی، فرهنگ شهروندی و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی گزارش تحلیل عاملی (اعتبار سازه‌ای) نیز در جدول ۱ برای هر سه سازه نیز آمده است. با توجه به جدول زیر همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار آزمون KMO برای شاخص سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی، شهروندی فرهنگی و فرهنگ شهروندی برابر با ۰/۷۱۹، ۰/۵۹۰ و ۰/۷۲۶ است پس داده‌های تحقیق قابل تقلیل به تعدادی عامل زیر بنایی و بنیادی می‌باشند. همچنین نتیجه آزمون بارتلت هر سه شاخص در سطح خطای کو چک‌تر از ۰/۰۱ معنی‌دار است نشان می‌دهد که ماتریس همبستگی بین گویه‌ها، ماتریس همانی و واحد نیست؛ نتایج نشان از اعتبار این سازه‌ها دارد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

تحلیل توصیفی

در این پژوهش مهم‌ترین متغیرهای جمعیت شناختی همچون سن، جنس، وضعیت تأهل به‌عنوان متغیرهای زمینه‌ای در نظر گرفته شده که نتایج در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود.

جدول ۳: ویژگی‌های جمعیت شناختی (متغیرهای زمینه‌ای)

جنس	زن: ۴۸/۹ درصد		مرد: ۵۱/۱ درصد
سن	بیشترین: ۱۶/۴ درصد افراد ۲۴ تا ۲۸ سال		کمترین ۶/۸ درصد افراد ۶۵-۷۰ سال
وضعیت تأهل	مجرد: ۳۸/۸ درصد	مطلقه: ۱۵/۱	متأهل: ۴۶/۱ درصد

جدول ۴: شاخص‌های آماری سبک زندگی زیست‌محیطی، شهروندی فرهنگی و فرهنگ شهروندی

شاخص‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	واریانس	کمترین	بیشترین
سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی	۶۶۰	۱۱۵/۵۰	۱۲/۷۳	۱۶۲/۲۳	۸۲	۱۵۹
فرهنگ شهروندی	۶۶۰	۷۰/۳۴	۸/۸۹	۷۹/۰۴	۴۳	۱۱۲
شهروندی فرهنگی	۶۶۰	۳۴/۶۶	۸/۹۴	۲۴/۴۸	۱۹	۵۰

جدول فوق، شاخص‌های آماری متغیرهای سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی، فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی را نشان می‌دهد، میانگین متغیر سبک زندگی زیست‌محیطی برابر با ۱۱۵/۵۰، با توجه به وجود ۴۰ گویه برای سنجش سبک زندگی زیست‌محیطی با احتساب طیف امتیازها به هر گویه از ۱ تا ۵ (حداقل ۴۰ و حداکثر ۲۰۰)، امتیاز ۳ معادل ۱۲۰ امتیاز برای متغیر سبک زندگی زیست‌محیطی نشانگر میزان متوسط آماری است بنابراین امتیاز به دست آمده معادل ۱۱۵/۵۰ برای شهروندان ساکن در این سه شهر، به معنای برخورداری آنها از سبک زندگی زیست‌محیطی در حد کمی پایین‌تر از متوسط است. (از تفاضل بین مقادیر حداقل و حداکثر نیز سطح متوسط وضعیت سبک

زندگی سلامت زیست‌محیطی شهروندان مشاهده می‌شود). همچنین با توجه به میانگین متغیر فرهنگ شهروندی (۷۰/۳۴) و با توجه به وجود ۲۳ گویه برای سنجش این متغیر با احتساب طیف امتیازها به هر گویه از ۱ تا ۵ (حداقل ۲۳ و حداکثر ۱۱۵)، امتیاز ۳ معادل ۶۹ امتیاز برای متغیر فرهنگ شهروندی نشانگر میزان متوسط آماری است با پیدایش آن نمود شهروندان مورد بررسی از فرهنگ شهروندی در سطح خوبی برخوردار هستند. با توجه به میانگین متغیر شهروندی فرهنگی که برابر با ۳۴/۶۶ است و با توجه به وجود ۱۱ گویه برای سنجش شهروندی فرهنگی با احتساب طیف امتیازها به هر گویه از ۱ تا ۵ (حداقل ۱۱ و حداکثر ۵۵)، امتیاز ۳ معادل ۳۳ امتیاز برای متغیر شهروندی فرهنگی نشانگر میزان متوسط آماری است با پیدایش آن از شهروندان از شهروندی فرهنگی در حد متوسطی و رو به بالا برخوردارند.

آزمون فرضیات تحقیق

با توجه به اینکه برای بررسی فرضیات، هر سه متغیر از شاخص (سازه) استفاده شده است و در سطح سنجش فاصله‌ای بوده‌اند لذا داده‌ها به توزیع نرمال نزدیک بوده‌اند. برای اطمینان بیشتر از نرمال بودن متغیرها اقدام به احتساب آزمون کولموگروف - اسمیرنوف شده است. مقدار آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای تطابق توزیع نمونه با توزیع نظری غیر معنی‌دار بوده است بنابراین توزیع متغیرهای مورد نظر نرمال بوده است.

جدول ۵: ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای اصلی تحقیق

متغیر مستقل	متغیر وابسته	شدت رابطه	سطح معناداری	نوع آزمون	نتیجه آزمون	نوع رابطه
فرهنگ شهروندی	سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی	۰/۲۶	۰/۰۰۰	پیرسون	تأیید	مستقیم

شهروندی فرهنگی	سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی	۰/۳۱	۰/۰۰۰	تأیید	مستقیم
----------------	----------------------------	------	-------	-------	--------

جدول شماره ۵ میزان و شدت رابطه میان متغیرهای اصلی تحقیق (فرهنگ شهروندی، شهروندی فرهنگی و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی) را نشان می‌دهد. میزان همبستگی بین فرهنگ شهروندی و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و شدت رابطه ۰/۲۶ نشان‌دهنده رابطه معنادار بین دو متغیر است. با افزایش فرهنگ شهروندی شهروندان، میزان برخورداری و یا پایبندی آن‌ها به سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی نیز افزایش می‌یابد. میزان همبستگی شهروندی فرهنگی و سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و شدت رابطه ۰/۳۱ نشان‌دهنده همبستگی مثبت و مستقیم بین دو متغیر است. همبستگی این دو متغیر از لحاظ آماری معنی‌دار است.

جدول ۶: ضریب همبستگی پیرسون بین مؤلفه‌های فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی با سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	شدت رابطه	سطح معناداری	نوع آزمون	نتیجه آزمون	نوع رابطه
آگاهی از حقوق شهروندی	سبک زندگی محیط‌زیست	۰/۲۴	۰/۰۰۰	پیرسون	تأیید	مستقیم
تمایل به انجام تعهدات شهروندی	سبک زندگی محیط‌زیست	۰/۱۴	۰/۰۰۰		تأیید	مستقیم
پذیرش تنوع فرهنگی	سبک زندگی	۰/۴۱	۰/۰۰۰		تأیید	مستقیم

					محیط‌زیست	
مستقیم	تأیید	۰/۰۰۱	۰/۲۱	سبک زندگی	محیط‌زیست	گرایش‌های فرهنگی

با توجه به جدول شماره ۶ تمامی فرضیه‌های فرعی تحقیق نیز تأیید شده‌اند و مؤلفه‌های هر دو متغیر اصلی (فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی) با سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی رابطه مستقیم دارند. به عبارتی با بالا رفتن میزان هر یک از مؤلفه‌ها، برخورداری شهروندان از سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی بیشتر می‌شود و زندگی آن‌ها با شرایط و مؤلفه‌های سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی بیشتر مطابقت می‌کند. سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی در واقع به نحوه رفتار نوع بشر با طبیعت اطراف خود مربوط می‌شود (اسچولز^۱، ۲۰۰۴). البته این هم نیاز به داشتن آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی و شهروندی فرهنگی خود دارد. چراکه بدون آگاهی شهروندان از اینکه مسئله داشتن محیط‌زیست سالم به‌عنوان حقی از حقوق شهروندی تمام شهروندان در یک جامعه نمی‌توان امیدوار بود که سبک سلامت زیست‌محیطی در بین شهروندان رعایت می‌شود. آگاهی و تفکر زیست‌محیطی شهروندان نقش مهمی در شکل‌گیری مدیریت و سازمان‌دهی محیط‌زیست دارد (اندرو^۲، ۲۰۰۸).

فرضیه‌های ۵ که تفاوت میزان سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی را در بین شهروندان سه شهر استان همدان مورد بررسی قرار می‌دهد. برای تحلیل و آزمون این فرضیه از آزمون (F) یا تحلیل واریانس یک‌طرفه (آنووا) بهره برده شده است. نتایج در جداول ۶ مشاهده می‌شود.

1. Schulz
2. Androw

جدول ۷: مقادیر توصیفی داده‌های متغیر سبک زندگی زیست‌محیطی و هر سه گروه

سبک زندگی زیست‌محیطی برحسب سه گروه (شهر)	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	فاصله اطمینان ۹۵٪		حداکثر	حداقل
					کران بالا	کران پایین		
همدان	۲۲۰	۱۱۸/۶۰۵	۱۲/۱۴۷	۰/۸۱۸	۱۱۶/۹۹۰	۱۲۰/۲۱۸	۸۸	۱۵۲
ملایر	۲۲۰	۱۱۰/۴۰۵	۱۱/۸۸۴	۰/۸۰۱	۱۰۸/۸۲۵	۱۱۱/۹۳۸	۸۲	۱۴۱
نهاوند	۲۲۰	۱۱۷/۵۱۴	۱۲/۶۳۱	۰/۸۵۱	۱۱۵/۸۳۵	۱۱۹/۱۹۲	۹۲	۱۵۹
کل	۶۶۰	۱۱۵/۵۰۸	۱۲/۷۳۷	۰/۴۹۵	۱۱۴/۵۳۴	۱۱۶/۴۸۱	۸۲	۱۵۹

جدول شماره ۷ مقادیر توصیفی سبک زندگی زیست‌محیطی را در بین سه شهر استان همدان (ملایر، نهاوند و همدان) نشان می‌دهد. بیشترین میانگین سبک زندگی از آن شهر همدان (۱۱۸/۶۰۵) و بعد از آن نهاوند (۱۱۷/۵۱۴) و ملایر (۱۱۰/۴۰۵) است.

جدول ۸: جدول تحلیل واریانس سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی و شهرهای استان همدان (آزمون فیشر)

مقادیر	میانگین مجذورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری
تغییرات بین گروهی	۴۳۶۲/۲۰۶	۲	۲۹/۱۸۸	۰/۰۰۰
تغییرات درون گروهی	۱۴۹/۴۵۳	۶۵۷		
کل		۶۵۹		

همچنین نتایج آزمون فیشر در جدول ۸ قابل مشاهده است. همان‌طور که هویدا است با توجه به میزان F که برابر با ۲۹/۱۸۸ و سطح معناداری آن که کوچک‌تر از ۰/۰۱ نشان می‌دهد که تفاوت میانگین میزان سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی در بین شهرهای استان همدان معنی‌دار است.

آزمون رگرسیون

جدول زیر نتایج اصلی رگرسیون را نشان می‌دهند. برای این که میزان واریانس تبیین شده متغیر سبک زندگی سلامت زیست محیطی توسط متغیرهای مستقل (فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی) سنجیده شود از این نتایج استفاده شده است. با توجه به اینکه شاخص‌های فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی بر حسب دو مؤلفه در این تحقیق ساخته شدند در تحلیل رگرسیونی فقط از مؤلفه‌های متغیرهای اصلی وارد معادله رگرسیونی شده‌اند و بعد در تحلیل مسیر اثر هر کدام از متغیرها محاسبه شده است. با یاد خاطرنشان کرد که از رگرسیون به شیوه گام به گام استفاده شده است (Stip wise).

جدول ۹: میزان سبک زندگی سلامت زیست محیطی (ضریب همبستگی چندگانه) توسط متغیرهای مستقل

مدل	متغیرها	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین چندگانه (R ²)	سطح معنی‌داری
۱	پذیرش تنوعات فرهنگی	۰/۴۱۵	۰/۱۷۲	۰/۰۰۰
۲	پذیرش تنوعات فرهنگی، تمایل به انجام تعهدات شهروندی	۰/۵۰۹	۰/۲۵۹	۰/۰۰۰
۳	پذیرش تنوعات فرهنگی، تمایل به انجام تعهدات شهروندی، گرایش‌های فرهنگی	۰/۵۳۹	۰/۲۹۱	۰/۰۰۰
۴	پذیرش تنوعات فرهنگی، تمایل به انجام تعهدات شهروندی، گرایش‌های فرهنگی، آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۵۵۴	۰/۳۰۷	۰/۰۰۰

مطابق با جدول شماره ۹ مجموع متغیرهای وارد شده در مدل رگرسیونی مدل (۴) با هم‌مدیگر ۳۰/۳ درصد از واریانس و یا تغییرات سبک زندگی زیست محیطی را تبیین می‌کنند؛ بنابراین مابقی این تغییرات (۶۹/۷ درصد) تحت تأثیر متغیرهای خارج از مدل

است. با توجه به مقدار آزمون تحلیل واریانس ۷۲/۵۹۶ در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنادار است، می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از ۴ متغیر مستقل و یک متغیر وابسته (سبک زندگی زیست‌محیطی) مدل خوبی بوده و این چهار متغیر (تمایل به انجام تعهدات، آگاهی از حقوق شهروندی، پذیرش تنوعات فرهنگی، گرایش‌های فرهنگی) قادرند تغییرات میزان بر خورداری از سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی را تبیین کنند و نتایج به‌دست آمده قابل‌تعمیم به جامعه است. در جدول ۹ مدل‌های رگرسیونی مختلف برای متغیر سبک زندگی زیست‌محیطی آمده است.

جدول ۱۰: ضرایب مدل‌های رگرسیون چند متغیره برای سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی

بر حسب متغیرها

مدل	متغیرهای مستقل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد شده	آزمون T	سطح معنی‌داری
۱	عدد ثابت	۹۵/۹۹۰	-	۵۵/۵۹۳	۰/۰۰۰
	پذیرش تنوعات فرهنگی	۱/۲۵۵	۰/۴۱۵	۱۱/۷۱۱	۰/۰۰۰
۲	عدد ثابت	۸۶/۰۳۷	-	۴۳/۱۷۲	۰/۰۰۰
	پذیرش تنوعات فرهنگی	۱/۱۵۹	۰/۳۸۳	۱۱/۳۴۵	۰/۰۰۰
	تمایل به انجام تعهدات شهروندی	۰/۹۸۱	۰/۲۹۵	۸/۷۴۰	۰/۰۰۰
۳	عدد ثابت	۷۴/۸۵۲	-	۲۶/۳۷۶	۰/۰۰۰
	پذیرش تنوعات فرهنگی	۱/۰۶۸	۰/۳۵۳	۱۰/۵۳۵	۰/۰۰۰
	تمایل به انجام تعهدات شهروندی	۱/۰۳۸	۰/۳۱۲	۹/۳۹۸	۰/۰۰۰
	گرایش‌های فرهنگی	۰/۶۱۰	۰/۱۸۱	۵/۴۲۸	۰/۰۰۰
۴	عدد ثابت	۷۶/۵۵۹	-	۲۶/۹۶۳	۰/۰۰
	پذیرش تنوعات فرهنگی	۱/۱۹۵	۰/۳۹۵	۱۱/۳۵۴	۰/۰۰۰
	تمایل به انجام تعهدات شهروندی	۱/۲۱۱	۰/۳۶۴	۱۰/۳۱۶	۰/۰۰۰
	گرایش‌های فرهنگی	۰/۵۳۷	۰/۱۶۰	۴/۷۷۲	۰/۰۰۰
	آگاهی از حقوق فرهنگی	۰/۱۵۳	۰/۱۴۸	۳/۹۶۵	۰/۰۰۰

جدول ۱۱ نتایج مربوط به آزمون هم خطی را نشان می‌دهد. همان‌طور که هویدا است مقدار تولرانس در تمامی متغیرهای مستقل وارد شده در تحلیل زیاد و نزدیک به یک است، بنابراین میزان هم خطی پایین و متغیرهای مستقل تابعی خطی از سایر متغیرهای مستقل نیستند. پس خطای استاندارد ضرایب رگرسیون از تورم بالایی برخوردار نیست. شواهد نشان می‌دهد که حداکثر مقدار تورم واریانس برابر با $1/320$ است که فاصله زیادی با عدد ۲ دارد؛ بنابراین از طریق این شاخص نیز می‌توان به میزان پایین هم خطی بین متغیرهای مستقل تحقیق پی برد. همچنین با توجه به تعداد مشاهدات و تعداد متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیونی، مقدار آماره دوربین واتسون (استقلال خطاها) برابر با $1/53$ شده است که با توجه به اینکه بین دو مقدار $1/5$ تا $2/5$ است بین باقیمانده‌های مدل همبستگی وجود نداشته است و باقیمانده‌ها مستقل هستند.

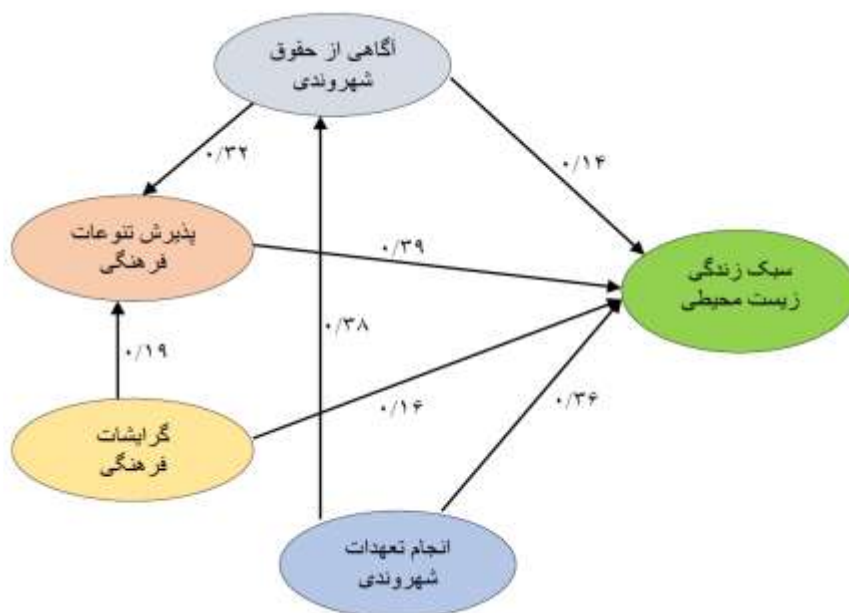
جدول ۱۱: میزان هم خطی متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	تولرانس	عامل تورم واریانس (VIF)
پذیرش تنوعات فرهنگی	۰/۸۷۲	۱/۱۴۶
تمایل به انجام تعهدات شهروندی	۰/۸۴۴	۱/۱۸۵
گرایش‌های فرهنگی	۰/۹۴۲	۱/۰۶۲
آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۷۵۸	۱/۳۲۰

تحلیل مسیر

با توجه به آزمون رگرسیون چند متغیره (Enter) مشخص شده است که متغیر فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی تأثیر مستقیم بر سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی داشته‌اند؛ اما با توجه به اینکه شاخص‌های فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی بر حسب دو مؤلفه در این تحقیق ساخته شدند در تحلیل رگرسیونی به روش هم‌زمان برای ترسیم

نمودار تحلیل مسیر تأثیر این مؤلفه‌ها به‌طور جداگانه علاوه بر خود شاخص‌ها احتساب شده است. نتایج آزمون تحلیل مسیر مشخص گردیده که مؤلفه‌های شهروندی فرهنگی (پذیرش تنوعات فرهنگی با مقدار بتای ۰/۳۹ و گرایش‌های فرهنگی با مقدار بتای ۰/۱۶) و همچنین مؤلفه‌های فرهنگ شهروندی (تمایل به انجام تعهدات با ضریب بتای ۰/۳۶ و مؤلفه آگاهی از حقوق شهروندی با مقدار بتای ۰/۱۴) به‌طور مستقیم بر متغیر وابسته سبک زندگی زیست‌محیطی تأثیر داشته‌اند. همچنین متغیر تمایل به انجام تعهدات شهروندی علاوه بر تأثیر مستقیم، دارای اثر غیرمستقیم از طریق متغیر آگاهی از حقوق شهروندی نیز هست. همچنین متغیر گرایش‌های فرهنگی و آگاهی از حقوق شهروندی نیز دارای تأثیر غیرمستقیم از طریق مؤلفه پذیرش تنوعات فرهنگی بر سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی هستند. همچنین با توجه به مقدار R^2 (مقدار واریانس تبیین شده) که در مدل رگرسیونی هم‌زمان برابر با ۰/۳۰ است، باید بیان کرد که میزان کمیت خطا (e) برابر با ۰/۷۰ که نشان‌دهنده میزانی از واریانس متغیر است که متغیرهای متقدم آن را تبیین نکرده‌اند؛ بنابراین تأثیر متغیرهای خارج از مدل (e) بر سبک زندگی برابر با ۰/۷۰ است. ژرژ تومه معتقد است فرهنگ و جامعه باهم در تعامل هستند و فرهنگ هدایت‌کننده عملکرد افراد جامعه است. با تغییر فرهنگ، می‌توان رفتار مردم را تغییر داد اما فرهنگ فقط یک عامل یا یک واژه و عبارت نیست، بلکه دنیای گسترده‌ای است. فرهنگ متشکل از عادات و آداب است عاداتی که در طی زمان شکل گرفته‌اند و مردم مطابق آن‌ها رفتار می‌کنند (تومه، ۱۳۸۰: ۱۵)؛ بنابراین پدیده شهروندی نیز باید با بعد فرهنگی قرین باشد تا بتوان در جهت حفظ محیط زیست و پایبندی به سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی و همچنین تحقق جامعه‌ای بدون تبعیض‌های قومی و فرهنگی قدمی برداشت.

شکل ۲: نمودار تحلیل مسیر

جدول ۱۲: اثر کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (سبک زندگی سلامت زیست محیطی)

متغیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم
آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۱۴	۰/۳۲ * ۰/۳۹
پذیرش تنوع فرهنگی	۰/۳۹	-
گرایش‌های فرهنگی	۰/۱۶	۰/۱۹ * ۰/۳۹
تمایل به انجام تعهدات شهروندی	۰/۳۶	۰/۱۴ * ۰/۳۸

نتیجه‌گیری

شیوع بیماری‌های ناشی از آلاینده‌های مختلف و بحران‌های گوناگون محیط‌زیستی از جمله از بین رفتن تنوع زیستی و انقراض گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری، پدیده ریزگردها، ذوب شدن یخ‌های قطبی در اثر گرم شدن تدریجی کره زمین، پایین رفتن سالانه سطح آب‌های زیرزمینی و ده‌ها معضل زیست محیطی دیگر، زاییده سبک زندگی انسان

امروزی است که همه‌روزه کره زمین را دچار فرسایش و تخریب می‌کند. به طوری که تداوم حیات و دستاوردهای تمدنی بشر در معرض نابودی قرار گرفته و حتی آینده بشر را با ابهام روبرو کرده است. این تغییرات، برآیند زمینه‌ها و نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع در محیط به شمار می‌رود و در گستره علوم طبیعی و زیستی نیز عموماً بر ابعاد کالبدی و طبیعی تأکید می‌شود (کاویانی راد، ۱۳۸۸: ۲۳). تاکنون رویکرد پژوهشی به کاررفته برای رفع بحران‌های زیست‌محیطی عمدتاً مبتنی بر پارادایم‌های علمی اثبات‌گرا^۱ هستند که با ضرورت در نظر گرفتن فرهنگ هم‌راستا نیستند. این در حالی است که تلاش‌های زیست‌محیطی با دید زیست‌بوم‌گرا^۲ باشند و بر ارزش‌ها، باورها، آگاهی زیست‌محیطی مردم استوار باشند (نواح و فروتن کیا، ۱۳۹۰: ۸۰). واقعیت این است که ریشه اصلی بحران‌های زیست‌محیطی در زمان حاضر را باید در نگاه و تفهیم فرهنگی اجتماعی بشر از محیط‌زیست طبیعی جستجو کرد، از این‌رو دیدگاه جدید در پایداری باید علاوه بر عوامل فنی، متوجه انسان و ابعاد فرهنگی و اجتماعی رفتارهای او نیز باشد (محقق داماد، ۱۳۸۰). از زمانی که نگرانی در حال رشد در مورد محیط‌زیست به مسئله اجتماعی تبدیل شده است، از حوزه‌های پژوهشی که در جامعه‌شناسی محیط‌زیستی مطالعات را به خود اختصاص داده‌اند، مطالعه نگرش و ارزش‌های شهروندان، رفتارهای زیست‌محیطی و سبک زندگی سلامت‌محیطی است. از دیدگاه جامعه‌شناسان طبیعت و جامعه‌کنار هم قابل درک هستند و نمی‌توان آن‌ها را جدا از هم در نظر گرفت. از این‌رو تلاش آن‌ها بر این است تا عوامل مؤثر بر گرایش انسان در حفظ محیط‌زیست و پایداری به سبک زندگی سلامت‌محیطی را شناسایی کنند. از عوامل مهم و اثرگذار بر سبک زندگی سلامت‌محیطی پدیده شهروندی فرهنگی و فرهنگ شهروندی شهروندان است. با توجه به

1. Positivism
2. Ecosystems

اینکه مدیریت محیط‌زیست و مشارکت شهروندان جهت حفظ محیط‌زیست بدون داشتن آگاهی از حقوق شهروندی و تمایل به انجام تعهدات خود در قبال جامعه و محیط‌زیست و هم‌چنین پذیرش تفاوت‌های فرهنگی و آگاهی از گرایش‌های و ارزش‌های فرهنگی شهروندان دیگر امکان‌پذیر نیست، لذا شهروندان ابتدا باید نسبت به این مسائل آگاهی داشته باشند تا بتوانند در مدیریت و حفظ محیط‌زیست و توسعه پایدار مشارکت فعال داشته باشند (Genevieve, ۲۰۰۶: ۵۵۲). در این مقاله به بررسی فرهنگ شهروندی، شهروندی فرهنگی و رابطه آن‌ها با سبک زندگی سلامت‌زیست محیطی در سه شهرستان همدان (ملایر، نهاوند، همدان) پرداخته شده است و سعی شد ماهیت مفهومی و عوامل تأثیرگذار بر سبک زندگی شهروندان در این استان روشن شود. در این مطالعه تلاش شده است که به‌عنوان یک گام مقدماتی و ضمن اذعان بر پیچیدگی مفهوم سبک زندگی زیست‌محیطی، شهروندی فرهنگی و فرهنگ شهروندی در این استان که از اقوام مختلفی از جمله لر، کرد، ترک، فارس تشکیل شده است، برخی از مؤلفه‌های فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی و سبک زندگی زیست‌محیطی از متون مربوطه استخراج و در نمونه بزرگی از شهروندان در سه شهرستان همدان مورد آزمون تجربی قرار گیرد.

مطابق با نتایج به‌دست‌آمده شهروندان همدانی بیش‌ترین میانگین بر خورداری از سبک زندگی سلامت‌زیست محیطی را به خود اختصاص داده‌اند؛ و کم‌ترین میانگین از آن شهروندان ملایری است. البته این امر لزوماً به معنای آن نیست که افراد در عمل هم به نظرات و دیدگاه‌های خود پایبند هستند. چون این نتایج با توجه به نگرش‌های نمونه موردبررسی به‌دست‌آمده است. همچنین نتایج حاکی از آن است که میزان فرهنگ شهروندی شهروندان موردبررسی در حد بالا است (میانگین ۷۰/۳۴)؛ و میزان شهروندی فرهنگی آن‌ها در حد متوسط رو به بالا (میانگین ۳۴/۶۶) گزارش شده است. در این میان

شهروندان همدانی بیشترین میانگین فرهنگ شهروندی و شهروندان نهاوندی بیشترین میانگین شهروندی فرهنگی را به خود اختصاص داده‌اند.

همچنین مطابق با نتایج آزمون فرضیات تحقیق رابطه معناداری بین دو متغیر مستقل (فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی) و متغیر وابسته سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی مشاهده شده است. بک معتقد است آن چیزی که در تحلیل مخاطرات بیش‌ترین اهمیت را دارد، دانش و آگاهی از حقوق شهروندی شهروندان و اشاعه و انتقال این آگاهی است. بک معتقد است در وضعیتی شبیه وضعیت عصر مدرن تنها چیزی که منجر به عقلانیت اجتماعی و تأثیر گذاری آن بر اصلاح سبک زندگی می‌شود آگاهی بوم‌شناختی است. همچنین معتقد است برای مقابله با ریسک‌ها و مخاطرات باید بین فعالان عرصه محیط‌زیست از پایین‌تر سطوح سیاست‌گذاری تا بالاترین سطوح آن ارتباط برقرار باشد.

استان همدان استانی است که از اقوام مختلف کرد، لر، ترک، فارس و مهاجرین دیگر تشکیل شده است، لذا توجه به بحث شهروندی فرهنگی و پذیرش تنوعات فرهنگی و گرایش‌های فرهنگی اقوام مختلف می‌تواند در برخورداری شهروندان از سبک زندگی سلامت زیست‌محیطی مؤثر باشد. سه عامل اصلی شامل: تعهد به تداوم زندگی با منابع زمین، دسترسی برابر به منابع برای همه مردم و درنهایت، ارتقای کیفیت زندگی همه مردم در اثر تولید و مصرف که مستلزم اتخاذ سیاست‌های اجتماعی مناسب در همه فرهنگ‌ها و همه ملت‌ها است، خط‌مشی‌های اصلی سیاست‌های لازم در این زمینه را تعیین می‌کنند. استفاده درست و حفظ کالای باارزش محیط‌زیست مثل دقت در گرمايش و سرمايش خانه‌ها، مصرف سبز و توجه به بازیافت زباله، از جمله رفتارهای فردی‌اند که وقتی توسط یک جمع انجام شود، تأثیرات معنی‌دار در محیط‌زیست به وجود می‌آورد. ایجاد این نوع

سبک زندگی مستلزم اتخاذ خط‌مشی‌های هماهنگ با طبیعت و نوعی الگوی زندگی است که با توان فطری طبیعت برای ادامه حیات تداخل نیابد؛ بنابراین برنا‌مه‌ریزی سیاست‌های اجتماعی جهت تأمین نیازهای مردم، فقرزدایی، رشد اقتصادی، عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر نیز به سیستم سیاسی مردم محوری نیاز دارد که در جهت پایداری حرکت کرده و برای پرهیز از تضييع حقوق اقلیت‌های قومی، آیندگان، رشد اقتصادی و سیستم سیاسی و اجتماعی را با توجه به مبانی و اصول پایداری طراحی می‌کند

شهرنشین شدن فرایندی است که به نحو شتابان در حال گسترش است و انسان معاصر بیش از هر چیز یک شهروند و شهرنشین است. مانوئل کاستلز درباره توسعه شهرنشینی در دنیای امروز می‌گوید: ما عظیم‌ترین موج شهرنشینی در تاریخ بشر را تجربه می‌کنیم. فرایندهای مذکور پیامدهای گسترده‌ای برای انسان امروزی و همچنین محیط‌زیست وی داشته و همچنان خواهد داشت. یکی از این پیامدها تحول و تکامل مفهوم شهروندی از ابعاد شهروندی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به شهروندی فرهنگی است. با تحول و انتقال جامعه سنتی، صنعتی به جامعه دانش و اطلاعات محور و با فرهنگی شدن جامعه، مفهوم شهروندی نیز فرهنگی می‌شود. با بسط و توسعه فرایندهای ارتباطی و جهانی شدن، چند فرهنگی شدن و شهری شدن، ضرورتاً مفهوم جهانی‌تری از شهروندی و توسعه نهاد های مدنی و دموکراتیک لازم است. تحولات نهادی ناشی از مدرنیته و فرایندهای مدرنیته متأخر مانند توریسم، مهاجرت، رسانه‌ها، ماهواره، اینترنت و... باعث گسترش آگاهی ملت‌ها از شیوه‌های مختلف زندگی (سبک زندگی) شده است و افراد مفهوم خود را در یک مقیاس فراملی شکل می‌دهند.

هنگامی که «صحت از فرهنگ شهروندی می‌شود بیشتر به نوعی رابطه آن را با سایر پدیده فرهنگی و اجتماعی توجه می‌کنیم. درحالی که در زبان فارسی امروز به اخلاق

شهروندی این پدیده استناد می‌شود، یعنی وظایفی که شهروندان در یک شهر نسبت به نهادهای اجتماعی و یا سایر شهروندان دارند و یا حداکثر به نوعی حقوق. در حالی که از نظر ما فرهنگ، پهنه‌های شناختی بسیار گسترده‌تری را در بر می‌گیرد. شهروندی یعنی روابط قراردادی میان آن‌ها می‌تواند این حُسن را در برداشته باشد که تعدادی از مردم متوجه مباحث مطرح شده بشوند و بتوانند با توصیه‌های که برای مثال در زمینه‌های اخلاقی یا حتی رعایت حقوق و استفاده در ست از فناوری‌ها شهری و یا محیط‌زیست می‌شود خود را منطبق کنند». چامبلیس^۱ (۱۹۹۷) می‌نویسد: در هر جامعه‌ای ارزش‌ها و طرز تلقی‌ها و بینش‌ها و مهارت‌ها به همراه الگوها و روش‌های مشارکت در زندگی جمعی یا مدنی به شکل ویژه‌ای منتقل می‌شود و فلسفه تأسیس نظام‌های تربیتی، پرورش چنین شهروندانی است... آموزش فرهنگ شهروندی، افراد جامعه را از حقوق و مسئولیت‌های مدنی‌شان آگاه خواهد کرد و این فرایند، هزینه‌های وارده بر جامعه را (نابودی محیط‌زیست که ناشی از ناآگاهی نسبت به حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی است) کاهش می‌دهد (میر فردی، ۱۳۸۸: ۸۱). چرا که شهروند آگاه خود را بخشی از جامعه تلقی می‌کند و منافع خود را خارج از منافع جامعه نمی‌داند و سود و زیان آن را همچون سود و زیان خود تلقی می‌کند و در قبال آن احساس مسئولیت دارد. در یک هم‌چین شرایطی شهروندان نسبت به وضعیت سبک زندگی سلامت زیست محیطی خود نیز متعهد می‌شوند. در دنیایی که انسان‌ها بر اساس انتخاب‌های خود شیوه و سبک زندگی خود را برمی‌گزینند، حقوقی از قبیل حقوق شهروندی، تحت تأثیر این قواعد دنیای مدرن قرار می‌گیرد. (بخارایی و هم‌کاران، ۱۳۹۳: ۱۰۵).

در نهایت باید اذعان شود که توسعه پایدار بدون محیط‌زیست و حفاظت از آن نه معنا

1. Chamblysis

دارد و نه امکان‌پذیر است. توسعه پایدار، محیط‌زیست پایدار لازم دارد. از سوی دیگر محیط‌زیست مناسب و پایدار به شهروندان با فرهنگ شهروندی و شهروندی فرهنگی بالا نیاز دارد؛ بنابراین با توجه به اثرگذاری دو متغیر شهروندی فرهنگی و فرهنگ شهروندی بر سبک زندگی زیست محیطی شهروندان باید درک و فهم پایه از محیط زیست داشته باشند و برای بهبود محیط زیست دارای انگیزه و احساس مسئولیت باشند و مهارت‌های لازم برای حل مسایل محیط زیستی را بیاموزند و از آن‌ها آگاهی داشته باشند. همچنین تدوین و برنامه‌ریزی جامع آگاه‌سازی در زمینه حقوق، وظایف شهروندی برای بالا بردن سطح آگاهی جامعه ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به اینکه استان همدان از تنوع قومی و فرهنگی برخوردار است و با نظر به اینکه شهروندی یک سازه اجتماعی و فرهنگی است و مطابق نتایج بر سبک زندگی زیست محیطی شهروندان مؤثر می‌باشد، باید بستر اجتماعی و فرهنگی این پدیده را با رویکرد‌های ارزشی، بومی و محلی آن خرده فرهنگ متناسب کرد.

منابع

- Ajdari, Afsoon (2003), Cultural and Environmental Development, The Necessity to Achieve Sustainable Development, Scientific *Quarterly of the Environmental Protection Agency*, No. 39, pp: 27-29. (in persian).
- Alizadeh Aghdam, Mohammad Baqer; Abbaszadeh, Mohammad; Honarvar, Hossein (2016), A Study of Sociological Society on Citizens' Awareness of Citizenship Rights and Its Impact on Environmental Health Lifestyle (Case Study: Tabriz Citizens), *Journal of Lifestyle Sociology, Second Year*, Issue 6, Summer, pp: 65-99. (in persian).
- Asghari, Mehdi (2011), *A Study of the Relationship between Civic Participation and Citizens' Awareness among Citizens of Tehran*, M.Sc. Thesis, Humanities, Social Welfare, Supervisor: Maryam Sharifian Thani, Tehran University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences. (in persian).
- Azani, Mehri; Hatami, Mojtaba; Hatami, Hossein (2011), An Analysis of Citizenship Culture in Yazd City, *Journal of Spatial Planning, First Year*, Issue 1, pp. 102-81. (in persian).
- Barry, John (2002), *Environment and Social Theories, translated by Hassan Pouyan and Nayreh Tavakoli*, Tehran, Environmental Organization Publications. (in persian).
- Beck, Al-Rish (2002), From Industrial Society to Risky Society, translated by Mohammad Reza Mehdizadeh, *Environment Quarterly*, No. 38. (in persian).
- Bukharaee, Ahmad; Sharbatian, Mohammad Hassan; Ahmadi, Azam (2014), Analysis of the Relationship between Sociological Style of Lifestyle and Tendency to Citizenship Rights (Case Study of Payame Noor Students of South Khorasan), *Journal of Applied Sociology*, year:26, N: 4, winter, pp: 87- 108. (in persian).
- Capra, Fritiov (2007), *Hidden Links*, translated by Mohammad Hariri Akbari, Tehran, Ney Publishing. (in persian).
- Castells, Manuel (2005), *The Age of Information, Power and Identity*, translated by Hassan Chavoshian, Tehran, New Design Publications.
- Dastres, Farnaz, Khajeh Nouri, Bijan (2019), A Study of the Relationship between Lifestyle and Environmental Behavior of Shiraz Citizens, *Social Development Quarterly*, Volume 13, Number 4, Summer, pp: 1-30.(in persian).

- Dubson, A. (2007), Environmental citizenship: Towards sustainable development, *Sustainable Development*, No. 15, 276-285.
- Enzler, H. B. (2015), Consideration of future consequences as a predictor of Environmentally responsible behavior, *SAGE Journals*, Vol: 47, Issue: 6 p (s): 618-643.
- Falex, Keith (2002), *Citizenship*, translated by Mohammad Taghi Delforozi, Tehran, Kavir Publishing. (in persian).
- Genevieve M. Perron, Raymond P. cote (2006), Improving environmental awareness training in business, *journal of Cleaner Production*, p 551-562.
- Haji Zadeh Meymandi, Massoud; Falak-ud-Din, Zahra (2017), A Study of Socio-Cultural Factors Affecting Responsible Environmental Behaviors (Case Study, Citizens of Khorramabad City), *Social Development Quarterly* (Former Human Development), Volume 12, Number 1, Fall, pp: 7-36..(in persian).
- Hemmati, Zahra; Shabbiri, Seyed Mohammad (2015), An Analysis of the Components of Promoting Environmental Culture, Case Study: Citizens of Shiraz, *Quarterly Journal of Iranian Cultural Research*, Volume 8, Number 4, Winter, pp: 197-215. (in persian).
- Hemmati, Reza; Ahmadi, Lawyer (2014), An Analysis of the Sociological Society of the Status of Citizenship Culture and Its Explanatory Factors (Case Study: City of Ivan), *Quarterly Journal of Welfare and Social Development Planning*, No. 18, pp: 139-182. (in persian).
- Honarvar, Hossein (2011), *The Relationship between Citizens' Awareness of Citizenship Rights and Its Impact on Environmental Health Style*, Master's Thesis, Topic: Social Sciences, Geography, Supervisor: Dr. Hossein Bani Fatemeh, University of Tabriz. (in persian).
- Kaviani Rad, Morad (2009), Political Ecology, *Quarterly Journal of Strategic Studies*, Year 12, Issue 3, Consecutive (45), Fall, pp: 8-26. (in persian).
- Koohi, Kamal; Ahmadi, Arman (2015), A Study of the Sociological Relationship between Religious Relationship and Environmental Health Lifestyle (Case Study: Married Men and Women in Sanandaj), *Journal of Lifestyle Sociology*, First Year, No. 3, Fall, pp: 133-173. (in persian).
- Mohaghegh Damad, Mostafa (2001), Environmental Theology, *Letter*

- of the Academy of Sciences*, Year 6, No. 17, pp: 7-30. (in persian).
- Katz-Gerro, T, Greenspan, I, Handy, F, Lee, H. Y, & Frey, A. (2015), "Environmental philanthropy and environmental behavior in five countries: Is there convergence among youth?", *voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(4), 1485-1509.
  - Majdi, Ali Akbar; Sadr Nabavi, Rampour; Behravan, Hossein; Hooshmand, Mahmoud (2011), Lifestyle of young people living in Mashhad and its relationship with cultural and economic capital of parents, *Journal of Social Sciences*, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, No. 2, Fall and Winter, pp: 131-161. (in Persian).
  - Mestvirishvili, M (2019), Attitudinal modalities of citizenship representation styles in Georgia, *Journal of Eurasian Studies*, Vol: 10 issue: 2, pp: 109-118.
  - Mir Fardi, Asghar (2009), Generalism and its Influential Fields in Developing Areas: A Case Study in Yasuj, *Social Sciences Research Journal*, Year 9, No. 1, pp. 113-140. (in persian).
  - Miller.T (2011), *Cultural Citizenship, Matrices*, university of sao Paulo- Brasil, vol 4, No 2, pp: 57- 74.
  - Navah, Abdul Reza; Foroutan Kia, Shahrooz (2011), A Study of the Relationship between Rational Action and Environmental Behaviors, studied by Andimeshk Urban Society, *Quarterly Journal of Environment*, No. 51, pp: 69-78. (in persian).
  - Niazi, Mohsen; Arani Qabai, Muhaddatha; Asgari Kaviri, Asma (2016), A Study of Social and Cultural Factors Affecting Quality of Life (with Emphasis on Lifestyle and Citizenship Culture) Case Study: Citizens of Aran, Bidgol and Kashan Cities, *Quarterly Journal of Lifestyle Sociology*, Year 2, Issue 6, Summer , pp. 201-232. (in persian).
  - Ottaviano, M. María Eugenia Beltrán-Jaunsarás, [...], and María Teresa Arredondo Waldmeyer. (2019), *Empowering Citizens through Perceptual Sensing of Urban Environmental and Health Data Following a Participative Citizen Science Approach*, 19(13), p: 2940.
  - -Qaltash, Ali (2012), "Social and Political Principles of Education: A Comparative Study of Citizenship Education Approaches and Perspectives" *Education Research Journal*, Ferdowsi University of Mashhad, Year 2, Spring and Summer, pp. 64-47. (in persian).
  - Satin, Philippe W. (2014), *An Introduction to Environmental*

- Sociology*, translated by Sadegh Salehi, Tehran, Samat Publications. (in persian).
- Spaargaren, G. & Oosterveer, P. (2010), Citizen-Consumers as Agents of Change in Globalizing Modernity: The Case of Sustainable Consumption, *The Journal of Sustainability*, Vol. 2, 1887-1908.
  - Tommeh, George (2001), *Cultural and Environmental Development*, translated by Mahmoud Sharepour, first edition, Tehran, Baz Publications. (in persian).
  - Tobler, Christina (2011), “*Green Consumer Behavior*”, Environment and Sustainability of the ETH Domain (CCES), p: 1-179.